

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)

z dnia 30 czerwca 2016 r.*

Odesłanie prejudycjalne — Artykuły 20 TFUE i 21 TFUE — Dyrektywa 2004/38 WE — Artykuł 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. c) — Rozporządzenie (WE) nr 1612/68 — Artykuł 12 — Prawo pobytu członków rodziny obywatela Unii — Małżeństwo zawarte pomiędzy obywatelem Unii Europejskiej i obywatelem państwa trzeciego — Przemoc domowa — Rozwód orzeczony po wyjeździe obywatela Unii — Zachowanie prawa pobytu przez obywatela państwa trzeciego, który sprawuje pieczę nad wspólnymi dziećmi mającymi obywatelstwo Unii

W sprawie C-115/15

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) [sąd apelacyjny dla Anglii i Walii (izba cywilna), Zjednoczone Królestwo] postanowieniem z dnia 25 lutego 2015 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 6 marca 2015 r., w postępowaniu:

Secretary of State for the Home Department

przeciwko

NA

przy udziale:

Aire Centre,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: R. Silva de Lapuerta (sprawozdawca), prezes izby, A. Arabadjiev, J.C. Bonichot, C.G. Fernlund, i S. Rodin, sędziowie,

rzecznik generalny: M. Wathelet,

sekretarz: K. Malacek, administrator,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 18 lutego 2016 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu NA przez A. Gonzaleza, solicitor, B. Asanovica, barrister, i T. de la Mare'go, QC,

— w imieniu Aire Centre przez T. Buley'a, barrister, i R. Drabble'a, QC, umocowanych przez L. Barratt, solicitor,

* Język postępowania: angielski.

- w imieniu rządu Zjednoczonego Królestwa przez V. Kaye i M. Holta, działających w charakterze pełnomocników, wspieranych przez B. Kennelly’ego i B. Laska, barrister,
- w imieniu rządu duńskiego przez C. Thorninga i S. Wolff, działających w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu niderlandzkiego przez M. Bulterman i C. Schillemans, działające w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu polskiego przez B. Majczyń, działającego w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu Komisji Europejskiej przez M. Kellerbauera, M. Wilderspina, E. Montaguti i C. Tufvesson, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 14 kwietnia 2016 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 20 TFUE i 21 TFUE, art. 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniającej rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylającej dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Dz.U. L 158, s. 77 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 5, t. 5, s. 46), a także art. 12 rozporządzenia Rady (EWG) nr 1612/68 z dnia 15 października 1968 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Wspólnoty (Dz.U. L 257, s. 2).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu między Secretary of State for the Home Department (ministrem spraw wewnętrznych) a NA, obywatelką pakistańską, dotyczącego jej prawa pobytu w Zjednoczonym Królestwie.

Ramy prawne

Prawo Unii

Dyrektywa 2004/38

- 3 Zgodnie z brzmieniem motywu 15 dyrektywy 2004/38:

„Członkowie rodziny powinni podlegać ochronie prawnej w przypadku śmierci obywatela Unii, rozwodu, unieważnienia małżeństwa lub ustania zarejestrowanego związku partnerskiego. Należy zatem podjąć środki – z należytym poszanowaniem życia rodzinnego i godności ludzkiej oraz na określonych warunkach chroniących przed nadużyciami – zapewniające w takich okolicznościach zachowanie przez członków rodziny, przebywających na terytorium przyjmującego państwa członkowskiego, prawa pobytu wyłącznie na indywidualnej podstawie”.

4 Artykuł 2 tej dyrektywy, zatytułowany „Definicje”, przewiduje:

„Do celów niniejszej dyrektywy:

- 1) »obywatel Unii« oznacza każdą osobę mającą obywatelstwo państwa członkowskiego;
- 2) »członek rodziny« oznacza:
 - a) współmałżonka;

[...]

- 3) »przyjmujące państwo członkowskie« oznacza państwo członkowskie, do którego przybywa obywatel Unii w celu skorzystania z jego/jej prawa do swobodnego przemieszczania się i pobytu”.

5 Artykuł 3 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Beneficjenci”, głosi w ust. 1:

„Niniejszą dyrektywę stosuje się w odniesieniu do wszystkich obywateli Unii, którzy przemieszczają się do innego państwa członkowskiego lub przebywają w innym państwie członkowskim niż państwo członkowskie, którego są obywatelami, oraz do członków ich rodziny, jak zdefiniowano w art. 2 ust. [pkt] 2, którzy im towarzyszą lub do nich dołączają”.

6 Artykuł 7 tej dyrektywy, zatytułowany „Prawo pobytu przez okres przekraczający trzy miesiące”, stanowi w ust. 1 i 2:

„1. Wszyscy obywatele Unii posiadają prawo pobytu na terytorium innego państwa członkowskiego przez okres dłuższy niż trzy miesiące, jeżeli:

- a) są pracownikami najemnymi lub osobami pracującymi na własny rachunek w przyjmującym państwie członkowskim;
- b) posiadają wystarczające zasoby [środki] dla siebie i członków ich [swojej] rodziny, aby nie stanowić obciążenia dla systemu pomocy społecznej przyjmującego państwa członkowskiego w okresie pobytu, oraz są objęci pełnym ubezpieczeniem zdrowotnym w przyjmującym państwie członkowskim;
- c)
 - są zapisani do instytucji prywatnej lub publicznej, uznanej lub finansowanej przez przyjmujące państwo członkowskie na podstawie przepisów prawnych lub praktyki administracyjnej, zasadniczo w celu odbycia studiów, włącznie z kształceniem zawodowym; oraz
 - są objęci pełnym ubezpieczeniem zdrowotnym w przyjmującym państwie członkowskim i zapewnią odpowiednią władzę krajową, za pomocą oświadczenia lub innego równoważnego środka według własnego wyboru, że posiadają wystarczające zasoby [środki] dla siebie i członków rodziny, aby nie stanowić obciążenia dla systemu pomocy społecznej przyjmującego państwa członkowskiego w okresie ich pobytu; lub
- d) są członkami rodziny towarzyszącymi lub dołączającymi do obywatela Unii, który spełnia warunki określone w lit. a), b) lub c).

2. Prawo pobytu przewidziane w ust. 1 rozciąga się na członków rodziny, którzy nie są obywatelami jednego z państw członkowskich, towarzyszących lub dołączających do obywatela Unii w przyjmującym obywatela Unii państwie członkowskim, o ile tacy obywatele Unii spełniają warunki określone w ust. 1 lit. a), b) lub c)”.

- 7 Zgodnie z art. 12 dyrektywy 2004/38, zatytułowanym „Zachowanie prawa pobytu przez członków rodziny w przypadku śmierci lub wyjazdu obywatela Unii”:

„1. Bez uszczerbku dla akapitu drugiego, śmierć lub wyjazd obywatela Unii z przyjmującego państwa członkowskiego nie naruszają prawa pobytu członków jego/jej rodziny, którzy są obywatelami jednego z państw członkowskich.

Przed nabyciem prawa stałego pobytu osoby zainteresowane muszą spełnić warunki ustanowione w art. 7 ust. 1 lit. a), b), c) lub d).

2. Bez uszczerbku dla akapitu drugiego, śmierć obywatela Unii nie prowadzi do utraty prawa pobytu przez członków jego/jej rodziny, którzy nie są obywatelami jednego z państw członkowskich i którzy zamieszkiwali w przyjmującym państwie członkowskim jako członkowie rodziny przez okres nie krótszy niż jeden rok przed śmiercią obywatela Unii.

Przed nabyciem prawa stałego pobytu przez zainteresowane osoby ich prawo pobytu podlega wymogowi możliwości wykazania, że są pracownikami najemnymi lub osobami pracującymi na własny rachunek, lub posiadają wystarczające środki dla siebie i członków ich rodziny, aby nie stanowić obciążenia dla systemu pomocy społecznej w przyjmującym państwie członkowskim przez okres pobytu, oraz są objęci ogólnym ubezpieczeniem zdrowotnym w przyjmującym państwie członkowskim, lub są członkami rodziny, już ustanowionej w przyjmującym państwie członkowskim, osoby, która spełnia te wymagania. »Wystarczające środki« zostały zdefiniowane w art. 8 ust. 4.

Członkowie rodziny, o których mowa, zachowują prawo pobytu wyłącznie na indywidualnej podstawie.

3. Wyjazd obywatela Unii z przyjmującego państwa członkowskiego lub jego/jej śmierć nie prowadzi do utraty prawa pobytu przez jego/jej dzieci lub rodzica, który sprawuje faktyczną opiekę nad dziećmi, bez względu na przynależność państwową, jeżeli dzieci zamieszkują w przyjmującym państwie członkowskim i są zapisane do instytucji edukacyjnej w celu studiowania tam, aż do momentu zakończenia ich studiów”.

- 8 Artykuł 13 dyrektywy 2004/38, zatytułowany „Zachowanie prawa pobytu przez członków rodziny w przypadku rozwodu, unieważnienia małżeństwa lub ustania zarejestrowanego związku partnerskiego”, stanowi w ust. 2:

„Bez uszczerbku dla akapitu drugiego rozwód, unieważnienie małżeństwa lub ustanie zarejestrowanego związku partnerskiego, o którym mowa w art. 2 ust. [pkt] 2 lit. b), nie prowadzi do utraty prawa pobytu przez członków rodziny obywatela Unii, którzy nie są obywatelami jednego z państw członkowskich, jeżeli:

- a) przed rozpoczęciem postępowania rozwodowego lub postępowania w sprawie unieważnienia lub ustaniem zarejestrowanego związku partnerskiego, o którym mowa w art. 2 ust. [pkt] 2 lit. b), małżeństwo lub zarejestrowany związek partnerski trwały co najmniej trzy lata, w tym jeden rok w przyjmującym państwie członkowskim; lub
- b) na mocy porozumienia między współmałżonkami lub partnerami, o których mowa w art. 2 ust. [pkt] 2 lit. b), lub decyzją [na mocy orzeczenia] sądu współmałżonek lub partner, który nie jest obywatelem państwa członkowskiego, sprawuje opiekę [pieczę] nad dziećmi obywatela Unii;
- c) istnieją szczególnie trudne okoliczności, na przykład fakt bycia ofiarą przemocy domowej w trakcie trwania małżeństwa lub zarejestrowanego związku partnerskiego;

- d) na mocy porozumienia między współmałżonkami lub partnerami, o których mowa w art. 2 ust. [pkt] 2 lit. b), lub decyzją [na mocy orzeczenia] sądu współmałżonek lub partner, który nie jest obywatelem państwa członkowskiego, posiada prawo odwiedzin nieletniego dziecka [prawo do osobistej styczności z małoletnim dzieckiem], pod warunkiem że sąd wyznaczył [postanowił], że odwiedziny [kontakty] muszą odbywać się w przyjmującym państwie członkowskim, oraz tak długo, jak jest to konieczne.

Przed nabyciem prawa stałego pobytu przez zainteresowane osoby ich prawo pobytu podlega wymogowi możliwości wykazania, że są pracownikami najemnymi lub osobami pracującymi na własny rachunek, lub posiadają wystarczające środki dla siebie i członków ich rodziny, aby nie stanowić obciążenia dla systemu pomocy społecznej w przyjmującym państwie członkowskim przez okres pobytu, oraz są objęci ogólnym ubezpieczeniem zdrowotnym w przyjmującym państwie członkowskim, lub są członkami rodziny, już ustanowionej w przyjmującym państwie członkowskim, osoby, która spełnia te wymagania. »Wystarczające środki« zostały zdefiniowane w art. 8 ust. 4.

Członkowie rodziny, o których mowa, zachowują prawo pobytu wyłącznie na indywidualnej podstawie”.

- 9 Artykuł 14 tej dyrektywy, zatytułowany „Zachowanie prawa pobytu”, przewiduje w ust. 2:

„Obywatele Unii i członkowie ich rodziny posiadają prawo pobytu przewidziane w art. 7, 12 i 13 tak długo, dopóki spełniają warunki w nich określone.

[...]”.

Rozporządzenie nr 1612/68

- 10 Zgodnie z art. 12 akapit pierwszy rozporządzenia nr 1612/68:

„Dzieci obywatela państwa członkowskiego, który jest lub był zatrudniony na terytorium innego państwa członkowskiego, mają dostęp do powszechnego systemu kształcenia, nauki zawodu oraz szkolenia zawodowego na takich samych warunkach jak obywatele tego państwa, jeżeli dzieci te mieszkają na jego terytorium”.

Prawo krajowe

- 11 Z postanowienia odsyłającego wynika, że art. 13 ust. 2 dyrektywy 2004/38 został przetransponowany do prawa krajowego na mocy art. 10 Immigration (European Economic Area) Regulations 2006 [rozporządzenia z 2006 r. w sprawie imigracji w Europejskim Obszarze Gospodarczym, zwanego dalej „rozporządzeniem z 2006 r.”].
- 12 W szczególności stosownie do art. 10 ust. 5 rozporządzenia z 2006 r. aby zachować prawo pobytu w przypadku rozvodu zainteresowana osoba musi spełnić szereg warunków, między innymi przestać być członkiem rodziny osoby uprawnionej albo członkiem rodziny obywatela Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG), który w chwili orzeczenia rozvodu miał prawo stałego pobytu.
- 13 Do celów rozporządzenia z 2006 r. pod pojęciem „osoby uprawnionej” należy rozumieć obywatela EOG, który przebywa w Zjednoczonym Królestwie jako osoba poszukująca pracy, pracownik najemny, osoba prowadząca działalność na własny rachunek, osoba finansowo samowystarczalna lub student.

- 14 Z postanowienia odsyłającego wynika też, że na gruncie prawa krajowego rodzicowi dziecka objętego art. 12 rozporządzenia nr 1612/68 przysługuje pochodne prawo pobytu zgodnie z art. 15 a rozporządzenia z 2006 r., który stanowi w istocie:

„(1) Osobie (zwanej dalej »O«), która nie należy do kręgu osób wyłączonych i która spełnia warunki określone w ust. (2), (3), (4), (4 A) lub (5) niniejszego rozporządzenia, przysługuje prawo pobytu w Zjednoczonym Królestwie tak długo, jak długo O spełnia stosowne kryteria.

[...]

(3) O spełnia kryteria niniejszego ustępu, jeżeli:

- (a) jest dzieckiem obywatela EOG (zwanego dalej »rodzicem będącym obywatelem EOG«);
- (b) zamieszkuje w Zjednoczonym Królestwie w czasie gdy rodzic będący obywatelem EOG zamieszkuje w Zjednoczonym Królestwie jako pracownik; oraz
- (c) odbywa naukę w Zjednoczonym Królestwie, którą to naukę rozpoczął w czasie gdy rodzic będący obywatelem EOG znajdował się w Zjednoczonym Królestwie.

(4) O spełnia kryteria niniejszego ustępu, jeżeli:

- (a) sprawuje pieczę nad osobą spełniającą kryteria określone w ust. (3) (zwaną dalej »odnośną osobą«); oraz
- (b) w razie konieczności wyjazdu O z kraju odnośna osoba nie będzie mogła kontynuować swojej nauki w Zjednoczonym Królestwie.

[...]”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 15 NA jest obywatelką Pakistanu. We wrześniu 2003 r. zawarła związek małżeński z KA, obywatelem Niemiec. W marcu 2004 r. para przeprowadziła się do Zjednoczonego Królestwa.
- 16 Z czasem ich stosunki uległy znacznemu pogorszeniu, do tego stopnia, że NA wielokrotnie doświadczyła przemocy domowej ze strony męża.
- 17 W październiku 2006 r. KA opuścił miejsca zamieszkania współmałżonków, zaś w grudniu tego samego roku wyjechał ze Zjednoczonego Królestwa.
- 18 Podczas pobytu w Zjednoczonym Królestwie KA był pracownikiem najemnym albo osobą pracującą na własny rachunek.
- 19 Para ma dwie córki, MA i IA. Obie urodziły się w Zjednoczonym Królestwie w dniach, odpowiednio, 14 listopada 2005 r. i 3 lutego 2007 r. Obie też mają obywatelstwo niemieckie.
- 20 KA twierdzi, że w dniu 13 marca 2007 r. rozwiódł się z NA w Karachi (Pakistan) zgodnie z procedurą *talaq*. We wrześniu 2008 r. NA wszczęła postępowanie rozwodowe w Zjednoczonym Królestwie. Wyrok rozwodowy uprawomocnił się w dniu 4 sierpnia 2009 r. NA przyznano pieczę nad obojgiem dzieci.

- 21 MA i IA pobierają naukę w Zjednoczonym Królestwie, odpowiednio, od stycznia 2009 r. i od września 2010 r.
- 22 Decyzją wydaną w ramach rozpatrywania złożonego przez NA wniosku o udzielenie jej zezwolenia na pobyt stały w Zjednoczonym Królestwie minister spraw wewnętrznych, będący organem właściwym w sprawach pobytowych, orzekł, że NA nie przysługuje prawo pobytu w Zjednoczonym Królestwie.
- 23 NA zaskarżyła to rozstrzygnięcie, ale jej skarga została oddalona.
- 24 NA wniosła apelację do Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [sądu administracyjnego drugiej instancji, wydział ds. imigracji i azylu, Zjednoczone Królestwo], który zbadał trzy podstawy prawne, na które powołała się NA we wniosku o udzielenie prawa pobytu w Zjednoczonym Królestwie.
- 25 W pierwszej kolejności sąd ten orzekł, że NA nie może powoływać się na zachowanie prawa pobytu na podstawie art. 13 ust. 2 dyrektywy 2004/38, gdyż w chwili orzeczenia rozvodu KA nie wykonywał już w tym państwie członkowskim praw wynikających z traktatu, przy czym powyższa przesłanka wynika zarówno z tego przepisu, jak i z wyroku z dnia 13 lutego 1985 r., Diatta (267/83, EU:C:1985:67).
- 26 Ponieważ zdaniem NA nie ma przepisu, który uzależniałby zachowanie prawa pobytu na podstawie art. 13 ust. 2 dyrektywy 2004/38 od spełnienia takiej przesłanki, zaskarżyła owe rozstrzygnięcie do sądu odsyłającego.
- 27 W drugiej kolejności Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [sąd administracyjny drugiej instancji, wydział ds. imigracji i azylu] orzekł natomiast, że NA przysługiwało prawo pobytu w Zjednoczonym Królestwie na gruncie prawa Unii, a mianowicie, po pierwsze, na podstawie art. 20 TFUE, zinterpretowanego przez Trybunał w wyroku z dnia 8 marca 2011 r., Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124), oraz po drugie, na podstawie art. 12 rozporządzenia nr 1612/68.
- 28 Powyższe rozstrzygnięcie Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [sądu administracyjnego drugiej instancji, wydział ds. imigracji i azylu] zostało zaskarżone przez ministra spraw wewnętrznych do sądu odsyłającego. Zgadzając się, że jako obywatelom Unii, MA i IA przysługują pewne prawa na gruncie art. 20 i 21 TFUE, organ powołał się jednak na wyrok z dnia 10 października 2013 r., Alokpa i Moudoulou (C-86/12, EU:C:2013:645) z którego wynika, że do naruszenia owych praw doszłoby tylko wówczas, gdyby MA i IA zostały „w rzeczywistości zmuszone do opuszczenia terytorium całej Unii”, o czym w niniejszym przypadku nie ma mowy, gdyż wspomniane dzieci mają prawo pobytu w państwie członkowskim, którego obywatelstwo posiadają, a mianowicie w Republice Federalnej Niemiec. Co się tyczy prawa pobytu opartego na art. 12 rozporządzenia nr 1612/68, zdaniem ministra spraw wewnętrznych, przepis ten wymaga, aby rodzic będący obywatelem Unii znajdował się w przyjmującym państwie członkowskim w czasie, gdy dziecko podejmie naukę, co również nie ma miejsca w niniejszym przypadku.
- 29 W trzeciej kolejności wreszcie, Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [sąd administracyjny drugiej instancji, wydział ds. imigracji i azylu] orzekł, po pierwsze, że odmówienie NA prawa pobytu w Zjednoczonym Królestwie zmusza jej dzieci, MA i IA, do opuszczenia tego państwa członkowskiego wraz z nią, gdyż to ona sprawuje nad nimi wyłączną pieczę, a po drugie, że wydalenie jej dzieci naruszy ich prawa wynikające z art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r., w związku z czym uwzględnił skargę NA opartą na tym przepisie. Minister spraw wewnętrznych nie zaskarżył tego rozstrzygnięcia.

30 W tych okolicznościach Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) [sąd apelacyjny dla Anglii i Walii (izba cywilna), Zjednoczone Królestwo] postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- „1) Czy w celu zachowania prawa pobytu na gruncie art. 13 ust. 2 dyrektywy 2004/38 konieczne jest, aby były współmałżonek obywatela Unii będący obywatelem państwa trzeciego musiał wykazać, że w chwili orzeczenia rozvodu jego były współmałżonek wykonywał w przyjmującym państwie członkowskim prawa wynikające z traktatu?
- 2) Czy w świetle prawa Unii obywatel Unii jest uprawniony do pobytu w przyjmującym państwie członkowskim na podstawie art. 20 TFUE i 21 TFUE, w sytuacji gdy jedynym państwem na terytorium Unii, w którym obywatel ten ma prawo pobytu, jest państwo, którego obywatelstwo posiada, ale właściwy dla sprawy sąd stwierdził, że wydalenie tego obywatela z przyjmującego państwa członkowskiego do państwa, którego obywatelstwo posiada, naruszałoby jego prawa na gruncie art. 8 [Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności] lub art. 7 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej?
- 3) W przypadku gdy obywatel Unii, o którym mowa w pytaniu drugim, jest dzieckiem, czy rodzicowi sprawującemu nad tym dzieckiem wyłączną pieczę przysługuje pochodne prawo pobytu w przyjmującym państwie członkowskim, jeżeli wydalenie tego rodzica z przyjmującego państwa członkowskiego skutkowałoby także wydaleniem tego dziecka?
- 4) Czy dziecko ma prawo pobytu w przyjmującym państwie członkowskim na gruncie art. 12 rozporządzenia (EWG) nr 1612/68/EWG [obecnie art. 10 rozporządzenia (UE) nr 492/2011], jeżeli rodzic dziecka będący obywatelem Unii, który był zatrudniony w przyjmującym państwie członkowskim, zakończył pobyt w przyjmującym państwie członkowskim zanim to dziecko rozpoczęło edukację w tym państwie?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

- 31 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy wykładni art. 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2004/38 należy dokonywać w ten sposób, że obywatel państwa trzeciego, który rozwiódł się z obywatelem Unii, który w trakcie trwania małżeństwa dopuszczał się wobec niego aktów przemocy domowej, może zachować prawo pobytu w przyjmującym państwie członkowskim na podstawie tego przepisu w sytuacji gdy rozwód został orzeczony dopiero po wyjeździe małżonka będącego obywatelem Unii z tego państwa członkowskiego.
- 32 W myśl art. 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 rozwód nie prowadzi do utraty prawa pobytu przez członków rodziny obywatela Unii, którzy nie są obywatelami jednego z państw członkowskich, w sytuacji gdy zachodzą „szczególnie trudne okoliczności, na przykład fakt bycia ofiarą przemocy domowej w trakcie trwania małżeństwa lub zarejestrowanego związku partnerskiego”.
- 33 Należy ustalić, w jakich okolicznościach można zastosować ten przepis, a w szczególności, czy – w przypadku gdy, tak jak w sprawie rozpatrywanej w postępowaniu głównym, w trakcie trwania małżeństwa obywatel państwa trzeciego doświadczał aktów przemocy domowej ze strony obywatela Unii, z którym się rozwiódł – możliwość posłużenia się przez wspomnianego obywatela państwa trzeciego art. 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy uzależniona jest od tego, aby ów obywatel Unii przebywał w przyjmującym państwie członkowskim, stosownie do art. 7 ust. 1 dyrektywy 2004/38, aż do daty rozvodu.

- 34 W tym względzie, w odniesieniu do art. 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 Trybunał orzekł już, że opuszczenie przez małżonka będącego obywatelem Unii przyjmującego państwa członkowskie przed wszczęciem postępowania rozwodowego w celu osiedlenia się w innym państwie członkowskim albo w państwie trzecim powoduje wygaśnięcie pochodnego prawa pobytu jego małżonka będącego obywatelem państwa trzeciego, które przysługuje mu na podstawie art. 7 ust. 2 dyrektywy 2004/38, co w konsekwencji sprawia, że owo prawo nie może zostać zachowane na podstawie art. 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) tej dyrektywy (zob. podobnie wyrok z dnia 16 lipca 2015 r., Singh i in., C-218/14, EU:C:2015:476, pkt 62).
- 35 W takich okolicznościach bowiem wyjazd małżonka będącego obywatelem Unii powoduje wygaśnięcie prawa pobytu małżonka będącego obywatelem państwa trzeciego, który pozostaje w przyjmującym państwie członkowskim. Tymczasem późniejsze wytoczenie powództwa o rozwód nie może prowadzić do przywrócenia tego prawa, gdyż w art. 13 dyrektywy 2004/38 mowa jest jedynie o „zachowaniu” istniejącego prawa pobytu (zob. wyrok z dnia 16 lipca 2015 r., Singh i in., C-218/14, EU:C:2015:476, pkt 67).
- 36 W tym kontekście Trybunał orzekł, że aby obywatel państwa trzeciego mógł zachować prawo pobytu w tym państwie członkowskim na podstawie art. 13 ust. 2 tej dyrektywy, będący obywatelem Unii małżonek obywatela państwa trzeciego musi przebywać w przyjmującym państwie członkowskim, zgodnie z art. 7 ust. 1 dyrektywy 2004/38, aż do chwili wszczęcia postępowania rozwodowego (wyrok z dnia 16 lipca 2015 r., Singh i in., C-218/14, EU:C:2015:476, pkt 66).
- 37 Powyższe uwagi odnoszące się do wykładni art. 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2004/38 pozostają aktualne na gruncie okoliczności sprawy rozpatrywanej w postępowaniu głównym.
- 38 Należy bowiem mieć na uwadze, że powyższy przepis jest częścią art. 13 ust. 2 dyrektywy 2004/38, przez co nie można go interpretować samodzielnie, ale w świetle art. 13 ust. 2 akapit pierwszy.
- 39 W tym względzie należy przypomnieć, że aby ustalić zakres przepisu prawa Unii, należy mieć na uwadze zarówno jego treść, kontekst, jak i jego cele (wyrok z dnia 10 października 2013 r., Spedition Welter, C-306/12, EU:C:2013:650, pkt 17).
- 40 Przede wszystkim ze sformułowań użytych zarówno w nagłówku, jak i w treści art. 13 ust. 2 dyrektywy 2004/38 wynika, iż zachowanie przez członków rodziny obywatela Unii, którzy nie mają obywatelstwa państwa członkowskiego, prawa pobytu na podstawie tego przepisu, możliwe jest między innymi w przypadku rozwodu, skutkiem czego w razie spełnienia określonych w tym przepisie przesłanek orzeczenie rozwodu nie prowadzi do utraty prawa pobytu.
- 41 Następnie, co się tyczy kontekstu tego przepisu, art. 13 ust. 2 dyrektywy 2004/38 stanowi odstępstwo od zasady, jaką ustanowił Trybunał w swoim orzecznictwie, zgodnie z którą prawo wjazdu i prawo pobytu w państwie członkowskim na mocy dyrektywy 2004/38 nie przysługuje wszystkim obywatelom państw trzecich, a jedynie tym, którzy w rozumieniu art. 2 pkt 2 tej dyrektywy są „członkami rodziny” obywatela Unii, który skorzystał z prawa do swobodnego przemieszczania się, osiedlając się w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie, którego obywatelstwo posiada (zob. w szczególności wyrok z dnia 16 lipca 2015 r., Singh i in., C-218/14, EU:C:2015:476, pkt 51).
- 42 Artykuł 13 ust. 2 dyrektywy 2004/38 odnosi się bowiem do wyjątkowych przypadków, w których rozwód nie prowadzi do utraty przez obywateli państw trzecich prawa pobytu przysługującego im na gruncie dyrektywy 2004/38, mimo że wskutek rozwodu rzeczeni obywatele przestali spełniać przesłanki określone w art. 7 ust. 2 tej dyrektywy, a w szczególności przesłankę bycia „członkiem rodziny” obywatela Unii w rozumieniu jej art. 2 pkt 2 lit. a).

- 43 Warto dodać, że art. 12 dyrektywy 2004/38 – który konkretnie reguluje zachowanie przez członków rodziny prawa pobytu w przypadku śmierci lub wyjazdu obywatela Unii – w pierwszej kolejności dopuszcza zachowanie prawa pobytu przez członków jego rodziny niemających obywatelstwa państwa członkowskiego tylko w przypadku śmierci takiego obywatela Unii, ale już nie w przypadku jego wyjazdu z przyjmującego państwa członkowskiego.
- 44 W drugiej kolejności należy wobec tego przyjąć, że uchwalając tę dyrektywę, prawodawca Unii świadomie zrezygnował z przyznania – w przypadku wyjazdu obywatela Unii z przyjmującego państwa członkowskiego – szczególnej ochrony – w szczególności ze względu na wystąpienie szczególnie trudnych sytuacji życiowych – członkom rodziny takiego obywatela, którzy nie mają obywatelstwa państwa członkowskiego, analogicznej do ochrony przewidzianej w art. 13 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2004/38.
- 45 Co się wreszcie tyczy celu art. 13 ust. 2 dyrektywy 2003/38, przepis ten realizuje zamysł prawodawcy Unii sformułowany w motywie 15 tej dyrektywy, którym jest chęć przyznania ochrony prawnej członkom rodziny obywatela Unii w przypadku rozwodu, unieważnienia małżeństwa lub ustania zarejestrowanego związku partnerskiego, poprzez podjęcie środków zapewniających w takich okolicznościach zachowanie przez członków rodziny przebywających na terytorium przyjmującego państwa członkowskiego prawa pobytu wyłącznie na indywidualnej podstawie.
- 46 W tym względzie z genezy dyrektywy 2004/38, a konkretniej z uzasadnienia wniosku dotyczącego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium państw członkowskich [COM(2001) 257 wersja ostateczna] wynika, że prawo Unii sprzed uchwalenia dyrektywy 2004/38 przewidywało, iż rozwiedziony małżonek mógł zostać pozbawiony prawa pobytu w przyjmującym państwie członkowskim.
- 47 W tym kontekście we wniosku dotyczącym dyrektywy wyjaśniono, że celem proponowanego przepisu, obecnie art. 13 ust. 2 dyrektywy 2004/38, było zapewnienie określonych gwarancji prawnych obywatelem państw trzecich, których prawo pobytu uzależnione jest od stosunków rodzinnych wynikających z małżeństwa, co sprawia, że osoby te mogą paść ofiarą szantażu rozwodu, oraz że zapewnienie tego rodzaju ochrony zasadne jest tylko w przypadku orzeczenia prawomocnego wyroku rozwodowego, gdyż orzeczenie separacji w żaden sposób nie wpływa na prawo pobytu małżonka będącego obywatelem państwa trzeciego.
- 48 Z powyższej analizy wynika, że treść, kontekst i cel art. 13 ust. 2 dyrektywy 2004/38 przemawiają za tym, że możliwość zastosowania tego przepisu, w tym możliwość powołania się na prawo ustanowione w art. 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2004/38, uzależniona jest od rozwodu zainteresowanych osób.
- 49 Z przeprowadzonej analizy wynika też, że interpretowanie art. 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2004/38 w ten sposób, iż obywatel państwa trzeciego może zasadnie powoływać się na ustanowione w tym przepisie prawo, w przypadku gdy jego będący obywatelem Unii małżonek przebywał w przyjmującym państwie członkowskim, zgodnie z art. 7 ust. 1 dyrektywy 2004/38, nie do czasu wszczęcia postępowania rozwodowego, lecz najpóźniej do momentu, gdy dopuścił się aktów przemocy domowej, jest nie do pogodzenia z językową, systemową i celowościową wykładnią art. 13 ust. 2 dyrektywy 2004/38.
- 50 A więc w sytuacji gdy, tak jak w sprawie rozpatrywanej w postępowaniu głównym, w trakcie trwania małżeństwa obywatel państwa trzeciego doświadczał przemocy domowej ze strony obywatela Unii, z którym się rozwiódł, możliwość powołania się przez niego na art. 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy uzależniona jest od przebywania owego obywatela Unii w przyjmującym państwie członkowskim, stosownie do art. 7 ust. 1 dyrektywy 2004/38, aż do momentu wszczęcia postępowania rozwodowego.

51 Mając na względzie wszystkie przytoczone powyżej okoliczności na pytanie pierwsze należy odpowiedzieć, że wykładni art. 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2004/38 należy dokonywać w ten sposób, iż obywatel państwa trzeciego, który rozwiódł się z obywatelem Unii, który w trakcie trwania małżeństwa dopuszczał się wobec niego aktów przemocy domowej, nie może zachować prawa pobytu w przyjmującym państwie członkowskim na podstawie tego przepisu, jeżeli postępowanie rozwodowe zostało wszczęte dopiero po wyjeździe owego małżonka będącego obywatelem Unii z tego państwa członkowskiego.

W przedmiocie pytania czwartego

52 Poprzez swoje pytanie czwarte, które należy rozpatrzyć w drugiej kolejności, sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy wykładni art. 12 rozporządzenia nr 1612/68 należy dokonywać w ten sposób, że dziecku i jego będącemu obywatelem państwa trzeciego rodzicowi, który sprawuje nad nim wyłączną pieczę, przysługuje prawo pobytu w przyjmującym państwie członkowskim na gruncie tego przepisu, w sytuacji, takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, gdy drugi rodzic tego dziecka, który jest obywatelem Unii i który pracował w tym państwie członkowskim, przestał w nim zamieszkiwać zanim dziecko rozpoczęło w nim naukę.

53 Zgodnie z art. 12 rozporządzenia nr 1612/68 dzieci obywatela państwa członkowskiego, który jest lub był zatrudniony na terytorium innego państwa członkowskiego, mają dostęp do powszechnego systemu kształcenia, nauki zawodu oraz szkolenia zawodowego na takich samych warunkach jak obywatele tego państwa, jeżeli dzieci te mieszkają na jego terytorium.

54 Dostęp dzieci pracowników migrujących do kształcenia w przyjmującym państwie członkowskim na gruncie tego przepisu zależy od wcześniejszego osiedlenia się dziecka w przyjmującym państwie członkowskim, wobec czego dzieci, które osiedliły się w tym państwie członkowskim jako członkowie rodziny pracownika migrującego, bądź też dzieci pracownika migrującego, które od urodzenia zamieszkuje w państwie członkowskim, gdzie zatrudnieni są lub byli jego ojciec lub jego matka, mogą się powoływać na prawo dostępu do kształcenia w tym państwie (zob. podobnie wyrok z dnia 23 lutego 2010 r., Teixeira, C-480/08, EU:C:2010:83, pkt 45).

55 Artykuł 12 rozporządzenia nr 1612/68 zmierza w szczególności do zapewnienia, by dzieci pracownika będącego obywatelem państwa członkowskiego mogły podjąć i w razie potrzeby ukończyć naukę w tym państwie członkowskim, nawet jeżeli on sam przestał być pracownikiem najemnym w przyjmującym państwie członkowskim (wyrok z dnia 23 lutego 2010 r., Teixeira, C-480/08, EU:C:2010:83, pkt 51).

56 Jak bowiem wynika z samego brzmienia art. 12 rozporządzenia nr 1612/68, prawo to nie jest ograniczone do dzieci aktywnych pracowników migrujących, lecz ma też zastosowanie do dzieci byłych pracowników migrujących. Wynika stąd, że, prawo dzieci do równego traktowania w zakresie dostępu do kształcenia nie zależy od tego, czy ich ojciec lub matka nadal mają status pracownika migrującego w przyjmującym państwie członkowskim (zob. podobnie wyrok z dnia 23 lutego 2010 r., Teixeira, C-480/08, EU:C:2010:83, pkt 50).

57 Trybunał orzekł ponadto, że prawo dzieci na gruncie art. 12 rozporządzenia nr 1612/68 nie jest uzależnione od prawa pobytu w przyjmującym państwie członkowskim ich rodziców, gdyż wspomniany przepis wymaga tylko, by dziecko mieszkało ze swoimi rodzicami lub z jednym z nich w państwie członkowskim w momencie, gdy przynajmniej jedno z rodziców zamieszkuje w nim jako pracownik (zob. podobnie wyrok z dnia 23 lutego 2010 r., Ibrahim i Secretary of State for the Home Department, C-310/08, EU:C:2010:80, pkt 40).

- 58 W tym względzie, uznanie, że dzieci byłych pracowników migrujących mogą kontynuować naukę w przyjmującym państwie członkowskim, chociaż ich rodzice już w tym państwie nie zamieszkują, jest równoważne z uznaniem, że dzieciom tym przysługuje prawo pobytu, które jest niezależne od prawa pobytu rodziców, a podstawę tego prawa stanowi art. 12 rozporządzenia nr 1612/68 (wyrok z dnia 23 lutego 2010 r., Ibrahim i Secretary of State for the Home Department, C-310/08, EU:C:2010:80, pkt 41).
- 59 Z orzecznictwa Trybunału wynika zatem, że art. 12 rozporządzenia nr 1612/68 nie uzależnia możliwości skorzystania przez dziecko z przewidzianego w tym przepisie prawa od tego, by jego rodzic, były pracownik migrujący, nadal zamieszkiwał w przyjmującym państwie członkowskim w momencie gdy dziecko rozpoczyna naukę bądź studia, ani od tego, by ów rodzic przebywał na terytorium tego państwa członkowskiego w trakcie jego nauki lub studiów.
- 60 W rozpatrywanej sprawie z postanowienia odsyłającego wynika, że KA, małżonek skarżącej w postępowaniu głównym, od momentu przyjazdu pary do Zjednoczonego Królestwa aż do wyjazdu KA z tego państwa członkowskiego, czyli w okresie od marca 2004 r. do grudnia 2006 r., zamieszkiwał w nim jako pracownik najemny lub osoba pracująca na własny rachunek.
- 61 Z postanowienia odsyłającego wynika też, że MA i IA, córki pary, urodziły się w Zjednoczonym Królestwie i od chwili urodzenia mieszkały w tym państwie członkowskim.
- 62 Tak więc, MA i IA jako dzieci byłego pracownika migrującego, które od chwili urodzenia mieszkają w państwie członkowskim, w którym zatrudniony był ich ojciec, spełniają przesłanki powołania się na art. 12 rozporządzenia nr 1612/68.
- 63 Z tego względu w okolicznościach takich jak rozpatrywane w postępowaniu głównym, dziecko byłego pracownika migrującego, które od chwili urodzenia mieszka w przyjmującym państwie członkowskim, ma prawo, po pierwsze, rozpocząć i kontynuować naukę w tym państwie członkowskim, o czym stanowi art. 12 rozporządzenia nr 1612/68, a w konsekwencji, po drugie, ma też prawo pobytu na gruncie tego przepisu. To, czy w chwili rozpoczęcia przez dziecko nauki jego rodzic, były pracownik migrujący, zamieszkuje czy nie zamieszkuje w tym państwie członkowskim, pozostaje w tym względzie bez znaczenia.
- 64 Wreszcie, zgodnie z orzecznictwem Trybunału z owym prawem dostępu do kształcenia wiąże się autonomiczne prawo pobytu dziecka pracownika migrującego lub byłego pracownika migrującego, jeśli dziecko to zamierza kontynuować naukę w przyjmującym państwie członkowskim, oraz odpowiadające mu prawo pobytu rodzica sprawującego faktyczną pieczę nad tym dzieckiem (wyrok z dnia 13 czerwca 2013 r., Hady Ahmed, C-45/12, EU:C:2013:390, pkt 46).
- 65 W sytuacji takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, gdy dzieci korzystają na podstawie art. 12 rozporządzenia nr 1612/68 z prawa do kontynuowania nauki w przyjmującym państwie członkowskim, podczas gdy rodzicom, którzy sprawują nad nimi pieczę, grozi utrata prawa pobytu, odmówienie tym rodzicom prawa do pozostania w przyjmującym państwie członkowskim w okresie nauki dzieci w szkole mogłoby prowadzić do pozbawienia dzieci prawa, jakie zostało im przyznane przez prawodawcę Unii (zob. podobnie wyrok z dnia 17 września 2002 r., Baumbast i R, C-413/99, EU:C:2002:493, pkt 71).
- 66 W rozpatrywanym przypadku z postanowienia odsyłającego wynika, że NA powierzono sprawowanie wyłącznej pieczy nad jej dziećmi.
- 67 W konsekwencji, jako rodzicowi sprawującemu faktyczną pieczę nad MA i IA, również NA przysługuje prawo pobytu na gruncie art. 12 rozporządzenia nr 1612/68.

68 Mając na względzie wszystkie przytoczone powyżej okoliczności, na pytanie czwarte należy odpowiedzieć, że wykładni art. 12 rozporządzenia nr 1612/68 należy dokonywać w ten sposób, że dziecku i jego będącemu obywatelem państwa trzeciego rodzicowi, który sprawuje nad nim wyłączną pieczę, przysługuje prawo pobytu w przyjmującym państwie członkowskim na gruncie tego przepisu, w sytuacji, takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, gdy drugi rodzic tego dziecka, który jest obywatelem Unii i który pracował w tym państwie członkowskim, przestał w nim zamieszkiwać zanim dziecko rozpoczęło w nim naukę.

W przedmiocie pytań drugiego i trzeciego

69 Poprzez pytania drugie i trzecie, które należy rozpatrzyć łącznie, sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy wykładni art. 20 TFUE lub 21 TFUE należy dokonywać w ten sposób, że przyznają one prawo pobytu w przyjmującym państwie członkowskim zarówno małoletniemu obywatelowi Unii, który od chwili urodzenia zamieszkuje w tym państwie członkowskim, nie mając jego obywatelstwa, jak i jego rodzicowi, obywatelowi państwa trzeciego, który sprawuje nad tym małoletnim wyłączną pieczę, w sytuacji gdy obojgu zainteresowanym przysługuje prawo pobytu w tym państwie członkowskim na gruncie prawa krajowego lub prawa międzynarodowego.

70 Na wstępie należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału art. 20 TFUE przyznaje wszystkim osobom posiadającym obywatelstwo państwa członkowskiego status obywatela Unii, który ma w zamiarze stanowić podstawowy status obywateli państw członkowskich (zob. wyroki: z dnia 20 września 2001 r., Grzelczyk, C-184/99, EU:C:2001:458, pkt 31; z dnia 8 marca 2011, Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, pkt 41 i przytoczone tam orzecznictwo).

71 Na tej podstawie Trybunał orzekł, że art. 20 TFUE sprzeciwia się przepisom prawa krajowego, których skutkiem byłoby pozbawienie obywateli Unii możliwości skutecznego korzystania z istoty praw przysługujących im w związku ze statusem obywatela Unii (wyrok z dnia 8 marca 2011 r., Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, pkt 42).

72 Kryterium pozbawienia istoty praw przyznanych w związku ze statusem obywatela Unii ma bardzo szczególny charakter, ponieważ obejmuje sytuacje, w których wbrew okoliczności, że prawo pochodne regulujące prawo pobytu obywateli państw trzecich nie podlega zastosowaniu, nie powinno się na zasadzie wyjątku odmówić prawa pobytu obywatelowi państwa trzeciego, będącego członkiem rodziny obywatela państwa członkowskiego pod rygorem naruszenia skuteczności (effet utile) obywatelstwa Unii, z którego korzysta ten obywatel, jeżeli w konsekwencji takiej odmowy byłby on faktycznie zmuszony do opuszczenia terytorium całej Unii Europejskiej, gdyż w ten sposób taki obywatel zostałby pozbawiony możliwości skutecznego korzystania z istoty praw przyznanych przez ten status (zob. wyrok z dnia 15 listopada 2011 r., Dereci i in., C-256/11, EU:C:2011:734, pkt 66, 67).

73 Odnosząc się do sytuacji takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, należy w pierwszej kolejności mieć na względzie, że – jak stwierdzono w pkt 68 niniejszego wyroku – zarówno skarżące w postępowaniu głównym, jak i jej córkom przysługuje prawo pobytu w Zjednoczonym Królestwie na gruncie art. 12 rozporządzenia nr 1612/68.

74 Tymczasem, pierwsza przesłanka uzyskania prawa pobytu w przyjmującym państwie członkowskim na gruncie art. 20 TFUE, tak jak zinterpretował ją Trybunał w wyroku z dnia 8 marca 2011 r., Ruiz Zambrano (C-34/09, EU:C:2011:124), czyli to, że zainteresowanemu nie przysługuje prawo pobytu w tym państwie członkowskim na gruncie pochodnego prawa Unii, nie została w niniejszej sprawie spełniona.

75 Co się tyczy art. 21 TFUE, należy przypomnieć, że na gruncie tego postanowienia, każdy obywatel Unii ma prawo do przebywania na terytorium państw członkowskich „z zastrzeżeniem ograniczeń i warunków ustanowionych w traktatach i w środkach przyjętych w celu ich wykonania”.

- 76 Konkretniej rzecz ujmując, owe ograniczenia i warunki zostały sprecyzowane w art. 7 ust. 1 dyrektywy 2004/38. W szczególności chodzi tu o wymóg posiadania wystarczających środków, aby nie stanowić obciążenia dla systemu pomocy społecznej przyjmującego państwa członkowskiego w okresie pobytu, oraz posiadania pełnego ubezpieczenia zdrowotnego w rozumieniu art. 7 ust. 1 lit. b) tej dyrektywy.
- 77 W tym względzie Trybunał orzekł, że użyte w tym przepisie sformułowanie „posiadają” wystarczające środki należy rozumieć w ten sposób, że wystarczy, aby obywatele Unii mieli możliwość dysponowania takimi środkami, przy czym przepis ten nie wprowadza żadnych wymogów co do pochodzenia tych środków, które w szczególności mogą być dostarczane przez obywatela państwa trzeciego (wyrok z dnia 16 lipca 2015 r., Singh i in., C-218/14, EU:C:2015:476, pkt 74).
- 78 Wynika stąd, że jeżeli MA i IA spełniają kryteria określone w dyrektywie 2004/38, a w szczególności w jej art. 7 ust. 1, albo samodzielnie, albo za pośrednictwem ich matki, czego sprawdzenie należy do sądu krajowego, jako obywatelkom niemieckim może im przysługiwać prawo pobytu w Zjednoczonym Królestwie na gruncie art. 21 TFUE oraz dyrektywy 2004/38.
- 79 Trybunał orzekł wreszcie, że skoro art. 21 TFUE oraz dyrektywa 2004/38 przyznają prawo pobytu w przyjmującym państwie członkowskim małoletniemu obywatelowi innego państwa członkowskiego będącemu małym dzieckiem, które spełnia wymogi z art. 7 ust. 1 lit. b) tej dyrektywy, to te same przepisy umożliwiają rodzicowi, który sprawuje faktyczną pieczę nad tym obywatelem, przebywanie z nim w przyjmującym państwie członkowskim (zob. wyrok z dnia 10 października 2013 r., Alokpa i Moudoulou, C-86/12, EU:C:2013:645, pkt 29).
- 80 Trybunał stwierdził bowiem, że wskutek odmówienia rodzicowi, obywatelowi państwa członkowskiego lub państwa trzeciego, sprawującemu faktyczną pieczę nad małoletnim obywatelem Unii, któremu art. 21 TFUE oraz dyrektywa 2004/38 przyznają prawo pobytu, możliwości przebywania z tym dzieckiem w przyjmującym państwie członkowskim, prawo pobytu tego dziecka zostałoby całkowicie pozbawione skuteczności (*effet utile*), gdyż korzystanie z niego przez małe dziecko w sposób nieunikniony pociąga za sobą prawo tego dziecka do towarzystwa osoby sprawującej nad nim faktyczną pieczę, co prowadzi do konkluzji, że osoba ta powinna mieć możliwość zamieszkania z tym dzieckiem w przyjmującym państwie członkowskim w okresie jego tam pobytu (zob. wyroki: z dnia 19 października 2004 r., Zhu i Chen, C-200/02, EU:C:2004:639, pkt 45; a także z dnia 10 października 2013 r., Alokpa i Moudoulou, C-86/12, EU:C:2013:645, pkt 28).
- 81 Mając na względzie wszystkie przytoczone powyżej okoliczności, na pytania drugie i trzecie należy odpowiedzieć następująco:
- Wykładni art. 20 TFUE należy dokonywać w ten sposób, że postanowienie to nie przyznaje prawa pobytu w przyjmującym państwie członkowskim ani małoletniemu obywatelowi Unii, który od chwili urodzenia zamieszkuje w tym państwie członkowskim, nie mając jego obywatelstwa, ani jego rodzicowi, obywatelowi państwa trzeciego, który sprawuje nad tym małoletnim wyłączną pieczę, w sytuacji gdy obojgu zainteresowanym przysługuje prawo pobytu w tym państwie członkowskim na podstawie postanowienia prawa wtórnego Unii.
 - Wykładni art. 21 TFUE należy dokonywać w ten sposób, że postanowienie to przyznaje owemu małoletniemu obywatelowi Unii prawa pobytu w przyjmującym państwie członkowskim, pod warunkiem, że ów małoletni spełnia przesłanki określone w art. 7 ust. 1 dyrektywy 2004/38, czego sprawdzenie należy do sądu odsyłającego. W takim przypadku postanowienie to umożliwia rodzicowi sprawującemu faktyczną pieczę nad tym obywatelem Unii przebywanie wraz z nim w przyjmującym państwie członkowskim.

W przedmiocie kosztów

- 82 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (trzecia izba) orzeka, co następuje:

- 1) Wykładni art. 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. c) dyrektywy 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniającej rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylającej dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG, należy interpretować w ten sposób, że obywatel państwa trzeciego, który rozwiódł się z obywatelem Unii, który w trakcie trwania małżeństwa dopuszczał się wobec niego aktów przemocy domowej, nie może zachować prawa pobytu w przyjmującym państwie członkowskim na podstawie tego przepisu, jeżeli postępowanie rozwodowe zostało wszczęte dopiero po wyjeździe owego małżonka będącego obywatelem Unii z tego państwa członkowskiego.
- 2) Wykładni art. 12 rozporządzenia Rady (EWG) nr 1612/68 z dnia 15 października 1968 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Wspólnoty należy dokonywać w ten sposób, że dziecku i jego będącemu obywatelem państwa trzeciego rodzicowi, który sprawuje nad nim wyłączną pieczę, przysługuje prawo pobytu w przyjmującym państwie członkowskim na gruncie tego przepisu, w sytuacji, takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, gdy drugi rodzic tego dziecka, który jest obywatelem Unii i który pracował w tym państwie członkowskim, przestał w nim zamieszkiwać zanim dziecko rozpoczęło w nim naukę.
- 3) Wykładni art. 20 TFUE należy dokonywać w ten sposób, że postanowienie to nie przyznaje prawa pobytu w przyjmującym państwie członkowskim ani małoletniemu obywatelowi Unii, który od chwili urodzenia zamieszkuje w tym państwie członkowskim, nie mając jego obywatelstwa, ani jego rodzicowi, obywatelowi państwa trzeciego, który sprawuje nad tym małoletnim wyłączną pieczę, w sytuacji gdy obojgu zainteresowanym przysługuje prawo pobytu w tym państwie członkowskim na podstawie postanowienia prawa wtórnego Unii.

Wykładni art. 21 TFUE należy dokonywać w ten sposób, że postanowienie to przyznaje owemu małoletniemu obywatelowi Unii prawa pobytu w przyjmującym państwie członkowskim, pod warunkiem, że ów małoletni spełnia przesłanki określone w art. 7 ust. 1 dyrektywy 2004/38, czego sprawdzenie należy do sądu odsyłającego. W takim przypadku postanowienie to umożliwia rodzicowi sprawującym faktyczną pieczę nad tym obywatelem Unii przebywanie wraz z nim w przyjmującym państwie członkowskim.

Podpisy